

376
J-16

G.S.ABDULLAYEVA

MAXSUS VA INKLYUZIV TA'LIMDA AKT

37C
A.16.

ABDULLAYEVA GAVHAR SAPAROVNA

MAXSUS VA INKLYUZIV TA'LIMDA AKT

*O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim
vazirligi tomonidan oliy o'quv yurtlarining
60110400 — Maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishi talabalari
uchun o'quv qo'llama sifatida tavsiya etilgan*

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TALIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI
AXBOROT RESURS MARKAZI
2-FILIALI

«Book trade 2022»
TOSHKENT – 2022

UO'K: 376
KBK: 74.3

A-16

G.S.Abdullaeva

Maxsus va inklyuziv ta'limda AKT / darslik. – Toshkent "Book trade
2022", 2022. – 204 B.

Taqrizchilar:

Axmedjonov D.G. – texnika fanlari doktori (DSc)

Karimov U.R. – texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ormanova Z.K. – psixologiya fanlari nomzodi, dosent

Annotatsiya

Mazkur darslik 60110400 — Maxsus pedagogika ta'lim yo'nalishi talabarlari uchun darslik sifatida tavsiya etilgan Oliy ta'lim o'quv muassasida tahsil oluvchi talabalar uchun mo'ljallangan bo'lib, «Maxsus va inklyuziv ta'limda AKT» fani namunaviy dasturi asosida yaratilgan.

«Maxsus va inklyuziv ta'limda AKT» darsligi bakalavr talaba, tartibiyachi, defektolog, logopedlar uchun mo'ljallangan bo'lib maxsus texnik vositalardan foydalanish, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun elektron darsliklar, imkoniyati cheklangan shaxslarga korreksion ta'lim berishda Internetdan foydalanish, imkoniyati cheklangan shaxslarga masofaviy ta'lim berishning asosiy jihatlari, imkoniyati cheklangan shaxslar uchun masofaviy ta'lim infratuzilmasini yaratishning asosiy tamoyillari, usullari va bosqichlari, masofaviy ta'limda kommunikatsiya texnologiyalari turlari, maxsus ta'limda masofaviy ta'lim texnologiyalarini tanlash omillari ochib berilgan.

Muallif «Maxsus va inklyuziv ta'limda AKT» maqsadi, vazifalari va tuzatish ishlarini o'yinlar, orqali olib borilishi qagida keng fikrlar bildirishgan. Darslik 4 bo'limdan iborat. Darslikning barcha bo'blarida ko'tarilgan masalalar defektolog-bakalavrlar, malaka oshirish va qayta tayyorlash kursi tinglovchilariga mo'ljallangan bo'lib, mazkur darslik oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi talablariga rya qiladi. Darslik maxsus pedagogika sohasida olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarida qo'shimcha manba sifatida foydalanilishi mumkin.

ISBN 978-9943-9169-7-5

MUNDARIJA

KIRISH	5
I-BOB. MAXSUS TABLIMDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING KORREKTSION-TABLIMY IMKONIYATLARI	10
1.1. Maxsus ta'limda axborot texnologiyalarini qo'llashning maqsadi, vazifalari va tamoyillari	10
1.2. Imkoniyati cheklangan bolalar uchun korreksion-rivojlantiruvchi darslarni tashkil etish bo'yicha gigiyenik standartlar va tavsiyalar. 16	
II-BOB. MAXSUS TA'LIMDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARINI QO'LLASHNING ASOSIY JHATTLARI	30
2.1. Imkoniyatlari cheklangan bolalarni rivojlantirish va ijtimoiylashtirishda kompyuterdan foydalanish	30
2.2. Imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitishda maxsus texnik qurilmalardan foydalanish	42
2.2.1. Imkoniyati cheklangan shaxslar uchun elektron darsliklar	52
2.3. Nogironligi bo'lgan shaxslarga korreksion ta'lim berishda Internetdan foydalanish	59
2.4. Nogironligi bo'lgan shaxslarga masofaviy ta'lim berish infratuzilmasini yaratishning asosiy tamoyillari, usullari va bosqichlari	63
2.5. Masofaviy ta'limda kommunikatsiya texnologiyalari turlari	70
2.5.1. Maxsus ta'limda masofaviy o'qitish texnologiyalarini tanlash omillari	76
III-BOB. AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA AMALGA OSHIRILADIGAN KORREKTSION-PEDAGOGIK ISH MAZMUNI	90
3.1. Tilpedagogikada axborot texnologiyalarini qo'llash	90
3.2. Surdopedagogikada axborot texnologiyalarini qo'llash	99
3.3. Ohlgofrenopedagogikada axborot texnologiyalari	107
3.4. Aqli zaif bolalarni o'qitishda kompyuter texnologiyalaridan foydalanish bo'yicha uslubiy tavsiyalar	110

3.5. Tayanch-harakat tizimi kasalliklari bo'lgan bolalarni o'qitishda axborot texnologiyalari (THAB)	116
3.6. THAB bolalar uchun ta'lim tashkilotida o'quvchilar bilan ishlashda AKTDan foydalanish.....	117
3.7. Autizm sohasining buzilishi (ASB) bo'lgan odamlarni o'qitishda axborot texnologiyalari.....	125
IV-BOB. LOGOPEDIYADA AXBOROT	
TEKNOLOGIYALARI	138
4.2. Nutqida buzilishlari bo'lgan bolalarni rivojlantirish tizimini nazorat qilish, baholash va monitoring qilishda axborot va kommunikatsion texnologiyalardan foydalanish	142
4.3. Nutq buzilishlarini bartaraf etishga qaratilgan tuzatish ishlari samaradorligini oshirish uchun axborot texnologiyalaridan foydalanish.....	145
4.5. Rivojlanishning kompleksli buzilishlari mavjud bo'lgan shaxslarni o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish.....	162
Atamalar va tushunchalarning qisqa lug'ati	199

KIRISH

Zamonaviy jamiyatni axborotlashirish axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarining keng tarqalishi bilan tavsiflanadi.

O'quv kursi mazmunini tizimlashtirishning asosiy yo'nalishlari sifatida quyidagilar tanlangan: axborotlashirishning mohiyati, maqsadi va xususiyatlari, axborotlashirishning texnik vositalari va texnologiyalari, axborotlashirish usullari, axborot muhiti va axborot makonini shakllantirish asoslari, tinglovchilarning kasbiy faoliyatida axborot texnologiyalaridan foydalanishga tayyorligini shakllantirish masalalari.

Hozirgi kunda mamlakatimizda barcha toifadagi fuqarolar uchun axborotning ochiqligi va ushbu axborotni olishni tashkil etish bilan bog'liq bo'lgan axborot jamiyatini rivojlantirish strategiyasi amalga oshirilmoqda. Shu sababli, axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ta'limning ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Har bir jamiyatda imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitishning amaliyoti va ilmiy asoslangan yondashuvlarini o'z ichiga olgan maxsus ta'lim maydoni mavjud. Rivojlanishdagi quloqlik bolaning jamiyatdan "qirilib qolishiga" olib keladi. Nogironligi mavjud bo'lgan shaxslarning ijtimoiy izolyatsiyalanishi, avvalo, jamiyat bunday bolalarni qabul qilishi qiyinligi bilan bog'liq. Buni o'quv jarayonida maxsus usul va metodlardan foydalanishni ko'zda tutadigan maxsus tashkil etilgan ta'lim yordamida bartaraf etish mumkin.

Davlat rahbarining 2020 yil 13 oktyabrda "Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim-tarbiya berish tizimini yanada ta-komillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-4860-sonli qarori mamlakatimiz ta'lim tizimida jahon standartlari asosida islohatlarni-ing maqsadli hamda manzilli olib borilishini dolzarb masala sifatida ko'ndalang qo'ydi.

Maxsus ta'limning mahalliy tizimini maqsadli va uyushgan kom-pyuterlashtirish G'arb mamlakatlarga qaraganda ancha kech yo'lga qo'yilmoqda. Axborot texnologiyalaridan foydalanish G'arb tajribasi ta'siri ostida boshlandi.

Zamonaviy defektologiya fanida imkoniyati cheklangan shaxslarni o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish borasida etarlicha izlanishlar amalga oshirilmagan. (Kukushkina O.I. information- nnye

texnologii v kontekste otechestvennoy traditsii spetsialnogo obrazovaniya: Monografiya. — M., 2005. — s. 6) Shuningdek, ta'lim tizimini axborotlashtirish o'qituvchiga yangi talablar qo'yadi. O'qituvchining kommunikativ kompetensiyasi turli formatdagi mulqotni o'rnatish qobiliyatini ko'zda tutadi: og'zaki, yozma, munozara, vizual, kompyuter, elektron. O'qituvchi nafaqat kompyuter va zamonaviy multimedia uskunalaridan foydalana olishi, balki o'z ta'lim resurslarini shakllantirishi, ulardan o'z faoliyatida keng foydalanishi kerak.

Maqsad: Maxsus ta'lim muassasalari (defektologik) tinglovchilarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan samarali va uslubiy maqsadga muvofiq foydalanish bo'yicha ilmiy tushunchalar tizimini shakllantirish.

Vazifalar:

- talabalariga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining zamonaviy jamiyatdagi o'rni haqida tushuncha berish;
- imkoniyati cheklangan shaxslarga maxsus ta'lim berishda axborot texnologiyalari taqdim etadigan imkoniyatlar doirasini, ulardan ta'lim jarayonida foydalanishning ijobiy va salbiy tomonlarini o'rganish;
- talabalarni kompyuter dasturlarining asosiy paketlari, ularning imkoniyatlari va maxsus ta'limda qo'llash tajribasi bilan tanishtirish;
- talabalarining defektologiya sohasidagi bilimlarini maxsus ta'limda axborot texnologiyalaridan foydalanish bilan bog'liq ravishda yangilash;
- kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda maxsus ta'limning maqsadlari, mazmuni va usullarini ochib berish;
- talabalarida kadrlar tayyorlashning zarur komponenti sifatida zamonaviy pedagogik algoritmik madaniyat asoslarini shakllantirish;
- talabalarni AKTni o'rganishda maxsus ta'limning yangi yondashuvlari haqidagi bilimlar bilan qurallantirish;
- talabalarga o'qitish va korreksiyalovchi vosita, darsga tayyorlagan jarayonida o'qituvchi-defektolog yordamchisi, shuningdek ta'lim muassasasida o'qish predmeti sifatida AKTni qo'llashning amaliy ko'nikmalarini egallashda yordam berish;
- talabalarni dars mavzusi bo'yicha umumiy va maxsus adabiyotlarga yo'naltirish.

Belgilangan vazifalarni muvaffaqiyatli hal etish quyidagi shartlarga bog'liq:

1. Makkur kursni o'rganish defektologiya sohasida ilgari olingan bilimlarga asoslangan bo'lishi kerak. Maxsus ta'limda AKTni qo'llashning uslubiy masalarini o'rganayotganda, talabalar tegishli maxsus fanlar bo'yicha mavjud bilimlarni tanlab olish va qo'llashni bilishlari lozim.

2. Kursni o'rganish maktabni kompyuterlashtirish jarayonining umumiy qonuniyatlari bilan tanishishni ko'zda tutadi. Ushbu bilimlar rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar maktablari AKTdan foydalanishning maxsus metodologiyasini maqsadli o'rganishning boshlang'ich nuqtasi bo'lib xizmat qilishi kerak.

3. AKTni o'rganish va AKT yordamida o'qitish muammolari ta'lim jarayonining barcha an'anaviy komponentlari: maqsadlari, vazifalari, mazmuni, usullari, tamoyillari, o'qitishni tashkil etish shakllarining o'zaro bog'liqligini hisobga olgan holda ko'rib chiqilishi kerak. Bu shartning bajarilishi darsning asosiy qoidalarini pedagogik jihatdan to'g'ri tushunishni ta'minlaydi va talaba olgan bilimlarini keyingi kasbiy faoliyatida qo'llashda ijodiy yondashuvga zamin yaratadi.

4. Umumiy va maxsus kompyuter dasturlari va dasturiy metodik majmuani (DMM) ko'rib chiqishga ushbu vositalarning ta'limiy va korreksion imkoniyatlari jihatidan yondashish lozim. Ushbu materialni to'liq tushunish darajasi o'rganilayotgan dasturlarning yashirin uslubiy va korreksion xarakterlarini mustaqil ravishda aniqlash, shuningdek, ulardan noo'rin (pedagogik nuqtai nazaridan) foydalanishning ehtimoliy salbiy oqibatlarini oldini olish qobiliyati bilan belgilanadi.

5. Nazariy materialni o'rganish talabaning amaliy ishlari bilan bog'liqlikda olib borilishi zarur. Talabalarining topshiriqlarni bajarishi, informatika darslari, kompyuterdan foydalaniladigan boshqa fanlar bo'yicha darslar, individual darslarda (masalan, nutqni rivojlantirishga) qatnashishi, ushbu darslarni tahlil qilishi, shuningdek, kompyuter sinfida mustaqil ishlashi amaliy ko'nikmalarining shakllanishiga va nazariyani oqil ravishda o'zlashtirishga yordam beradi.

Kursni o'rganish natijasida talabalar quyidagilar haqida tasavvurga ega bo'lishlari kerak.

— kompyuterning asosiy texnik tarkibiy qismlari, periferik qurilmalar, ularning vazifasi;